

Poř. č. 9/2003

Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů k problematice odborných vyjádření po novele trestního řádu č. 265/2001 Sb. se zaměřením na jejich vztah ke znaleckým posudkům a výsledku osoby, která odborné vyjádření podala

I. Odborné vyjádření nemá přednost před znaleckým posudkem, jestliže trestní řád vyžaduje příbrání znalce (§ 105 odst. 4, § 110, § 115, § 116 odst. 1 a 2 a § 118 trestního řádu), a v případech, v nichž potřeba příbrání znalce vyplývá z ustanovení jiného zákona (např. § 67b odst. 10 písm. d) a g) zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s § 107 odst. 2 větou za středníkem trestního řádu).

II. Určování množství alkoholu v krvi propočtem, posouzení méně závažných poranění, ověření jednoduchých ekonomických propočtů u stíhání hospodářské trestné činnosti a jiné často se opakující otázky nejsou složitými otázkami ve smyslu § 105 odst. 1 věty druhé trestního řádu. K jejich posouzení proto lze vyžádat odborné vyjádření.

III. Jsou-li pochybnosti o správnosti odborného vyjádření nebo je-li odborné vyjádření nejasné nebo neúplné, je nutné požádat zpracovatele odborného vyjádření o písemné nebo (po přiměřeném poučení podle § 105 trestního řádu) ústní vysvětlení. Ústní vysvětlení nemá povahu svědecké výpovědi. Kdyby to nevedlo k výsledku, vyžádá se odborné vyjádření od jiné osoby. Nevede-li ani uvedený postup k výsledku, zpravidla tím nastanou důvody pro příbrání znalce podle § 105 odst. 1 věty druhé trestního řádu.

Nejvyšší státní zastupitelství obdrželo v souvislosti s vypracováním zvláštní zprávy o analýze a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb., v podmínkách státního zastupitelství několik podnětů, které se týkají problematiky odborných vyjádření po novele trestního řádu.

V souvislosti s naznačenou problematikou bylo třeba se zaměřit na otázku použitelnosti odborného vyjádření v přípravném řízení ve srovnání se znaleckým posudkem a na možné řešení signalizovaných nejasností spojených s vyžádáním odborného vyjádření.

K naznačené problematice je třeba nejprve uvést následující:

Za odborné vyjádření v jednodušších případech (oproti složitým otázkám, kde je třeba přibrat znalce) se v praxi považuje lékařská zpráva o zranění poškozeného, protokol o lékařském vyšetření ke zkoušce na alkohol v krvi, zpráva o ceně zboží či služeb od právnické nebo fyzické osoby, které provozují obchodní živnost.¹

Od pojmu odborného vyjádření je třeba odlišovat tzv. „předběžná vyjádření“, která se uplatňují zejména v případech zpráv o výsledku soudní pitvy před konečným vypracováním znaleckého posudku nebo v případech vyjádření předjímacích výsledky kriminalistických expertiz. Takové předběžné vyjádření není totožné z obsahového hlediska s odborným vyjádřením.²

I. K významu odborných vyjádření a k jejich použitelnosti v přípravném řízení ve srovnání se znaleckým posudkem

Novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., ve snaze odstranit nadbytečné přibrání znalců v jednoduchých případech, v ustanovení § 105 odst. 1 tr. ř. stanoví, že znalecký posudek se vyžádá teprve tehdy, jestliže pro složitost posuzované otázky nepostačuje odborné vyjádření.³

Úprava preferující odborné vyjádření se však neuplatní v případech, kdy trestní řád obligatorně vyžaduje přibrání znalce (v případech uvedených v § 105 odst. 4, § 110, § 115, § 116 odst. 1 a 2 a § 118 tr. ř.), a dále i v případech, kdy potřeba přibrání znalce vyplývá z ustanovení jiného zákona (srov. v této souvislosti zejména § 67b odst. 10 písm. d) a g) zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s § 107 odst. 2 větou za středníkem tr. ř., pokud jde o znalecké posudky o zdravotním stavu, které nelze zpracovat bez předchozího prostudování zdravotnické dokumentace znalcem).

Novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. jednak výslovně stanovila, že znalec přibraný k podání znaleckého posudku o příčině smrti nebo o zdravotním stavu zemřelé osoby (jde zejména o případy uvedené v § 115 trestního řádu) je oprávněn vyžadovat zdravotnickou dokumentaci týkající se takové osoby,⁴ jednak vychází z toho, že v ostatních případech může znalec zdravotnickou dokumentaci **vyžadovat** za podmínek stanovených zvláštním zákonem. Takovou úpravu představuje zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů,⁵ když podle

¹ Podle novelizované úpravy již nemusí podávat odborné vyjádření „orgán“ (srov. úpravu v § 105 odst. 5 tr. řádu a Rt 14/1986, které striktně vázalo možnost vyžadovat odborné vyjádření jen od státního orgánu nebo právnické osoby – státní organizace podle členění tzv. „socialistických organizací“ podle dříve platné právní úpravy. Vzhledem k výslovné úpravě v § 105 odst. 5 tr. řádu již nelze k tomuto soudnímu rozhodnutí vůbec přihlížet).

² Předběžné vyjádření nebo předběžná zpráva předjímá spíše závěry znaleckého posudku, ale jeho nebo její použitelnost jako důkazu v řízení před soudem je velmi sporná.

³ Právní úprava platná do 31. 12. 2001 vycházela z toho, že k posouzení odborných otázek má být zásadně vyžádán znalecký posudek a jen v jednoduchých případech se bylo možno spokojit s potvrzením nebo odborným vyjádřením příslušného orgánu, o jehož správnosti nevznikaly pochybnosti.

⁴ K pojmu **zdravotnické dokumentace** je třeba poukázat na § 67b zákona č. 20/1966 Sb. Zdravotnická dokumentace obsahuje osobní údaje pacienta v rozsahu nezbytné pro identifikaci pacienta a zjištění anamnézy, informace o onemocnění pacienta, o průběhu a výsledku vyšetření, léčení a o dalších významných okolnostech souvisejících se zdravotním stavem pacienta a s postupem při poskytování zdravotní péče. Dále srov. zejména § 67b odst. 1, odst. 3 až 9, odst. 12 a 13 citovaného zákona.

⁵ Byť je skutečností, že zákon č. 20/1966 Sb. nepoužívá výslovně pojmu „vyžadovat“ zdravotnickou dokumentaci, ale dovoluje za stanovených podmínek do této dokumentace „nahlížet“. Taková úprava (jakkoli z hlediska legislativních požadavků poněkud nepřesná) je ale pro účely trestního řízení postačující; poskytuje znalci oprávnění, aby si opatřil informace potřebné pro vypracování znaleckého posudku. Pokud by bylo vyžádáno pouze odborné vyjádření, k prolomení ochrany osobních údajů

ustanovení § 67b odst. 10 písm. d) a g) tohoto zákona do zdravotnické dokumentace mohou **nahlížet**, a to v rozsahu nezbytně nutném pro splnění konkrétního úkolu v rozsahu své kompetence soudní znalci v oboru zdravotnictví v rozsahu nezbytném pro vypracování znaleckého posudku zadaného orgány činnými v trestním řízení nebo soudy. Jde o zvláštní zákon i přesto, že citované ustanovení zákona o péči o zdraví lidu hovoří o nahlížení do zdravotnické dokumentace a nikoli o jejím vyžadování.

II. Kdy je potřeba přibírat znalce a kdy naopak postačí jen odborné vyjádření

Složitost posuzované otázky vyžaduje přibrání znalce, je-li k posouzení otázky potřebná delší doba, nutnost systematického studia příslušné odborné literatury, využívání zásadních empirických a teoretických poznatků, které je potřebné komplexním způsobem zpracovat, potřeba konzultace s dalšími odborníky, apod. Bude tomu tak zpravidla i s ohledem na závažnost trestné činnosti, o kterou jde, z hlediska jejího rozsahu, mnohosti pachatelů, zvláštního způsobu provedení činu. O otázku, na kterou by dopadalo vymezení uvedené v § 105 odst. 1 věta druhá trestního řádu („pro složitost posuzované otázky není vyžádání odborného vyjádření postačující“), nejde, jedná-li se o otázky, které se často opakují, např. určování množství alkoholu v krvi propočtem, posouzení méně závažných poranění, ověření jednoduchých ekonomických propočtů u hospodářské trestné činnosti, apod. V těchto případech by měla zcela jednoznačně převažovat odborná vyjádření.

Soudní praxe dále vyžaduje přibrání znalce např. ke zkoumání příčinné souvislosti mezi jednáním obviněného a smrtí poškozeného (srov. např. Rt 50/1965), obsahu alkoholu v krvi (srov. Rt V/1966⁶), zjištění přesné doby smrti (srov. Rt 47/1970), výše bolestného (srov. Rt 29/1965⁷), konstrukce a řízení motorových vozidel u dopravních nehod (srov. Rt I/1966), výpočtu rychlosti jízdy motorového vozidla v době dopravní nehody (srov. Rt 24/1987), vyhodnocení záznamu tachografického kotouče autobusu (srov. Rt 9/1990), ocenění věci poškozeného (srov. Rt 46/1969⁸), výše škody způsobené devizovému hospodářství (Rt 25/1970), jakož i ke zjištění hladiny alkoholu v jeho krvi k posouzení, zda pachatel trestného činu jednal za podmínek ustanovení § 201a odst. 1 tr. zák. (Rt 46/1994)⁹.

III. K možnostem řešení některých nejasností spojených s charakterem a obsahem odborného vyjádření

Z hlediska své povahy jako důkazu nejsou odborná vyjádření znaleckým posudkem, ale jen listinným důkazem podle § 112 odst. 2 a § 213 odst. 1 tr. ř.

obsažených ve zdravotnické dokumentaci by podle ustanovení § 67b odst. 10 písm. d) a g) citovaného zákona dojít nemohlo.

⁶ V jednoduchých případech se lze zpravidla spokojit s odborným vyjádřením.

⁷ Zde nelze vyloučit, že by mělo postačovat i odborné vyjádření.

⁸ Na podkladě novely č. 265/2001 Sb., bude rovněž zpravidla postačovat odborné vyjádření.

⁹ Srov. však rozhodnutí NS ČR sp. zn. 5 Tz 202/99, které bylo publikováno v časopisu Právní rozhledy č. 5/2000, str. 222, jež vychází z toho, že vedle svědeckých výpovědí, lékařských zpráv či znaleckého posudku může být jedním ze souhrnu důkazů, byť nikoli jediným, jimiž lze prokázat stav vylučující způsobilost pachatele k výkonu činnosti podle § 201 tr. zákona, též výsledek dechové zkoušky, zejména pokud byla tato zkouška provedena přístrojem, který umožňuje kvantifikovat množství požitého alkoholu; výsledek dechové zkoušky není možné bez dalšího odmítnout jen z důvodu, že přístroj, na kterém byla zkouška provedena, je zatížen určitou nepřesností, pokud výsledek odpovídá ostatním důkazům.

Obsah a formální náležitosti odborných vyjádření trestní řád (ani jiný právní předpis) závazným způsobem nestanoví. V praxi se odborná vyjádření vyskytují jako zjednodušené varianty znaleckého posudku.¹⁰

Odborné vyjádření může podávat osoba, která je zapsána v seznamu znalců (znalec),¹¹ jiná fyzická osoba nebo právnická osoba, která má potřebné odborné předpoklady.^{12, 13}

Je-li vyžadováno odborné vyjádření (§ 105 odst. 1 první věta tr. ř.), platí úprava ve druhé větě ustanovení § 105 odst. 2 tr. ř., což znamená, že orgán činný v trestním řízení musí zvážit, zda osoba, od níž odborné vyjádření vyžaduje, s ohledem na svůj poměr k obviněnému, jiným osobám zúčastněným na trestním řízení nebo poměr k věci není podjatá. V podstatě se jedná o obdobný postup jako v případě přibrání znalce. Při vyžadování odborného vyjádření tedy orgán činný v trestním řízení musí zvážit podjatost zpracovatele odborného vyjádření.¹⁴

Proti osobě zpracovatele odborného vyjádření trestní řád nedává možnost vznést námitky, stejně tak není možnost vznést námitky proti jeho odbornému zaměření, případně proti formulaci otázek.¹⁵

Trestní řád nepočítá s možností vyslechnout zpracovatele odborného vyjádření k jeho obsahu, resp. výslech zpracovatele odborného vyjádření vůbec neupravuje.¹⁶ Zpracovatele odborného vyjádření k obsahu tohoto vyjádření není možno zpravidla vyslýchat v procesním postavení svědka, neboť předmětem výslechu zde většinou není podání svědeckví o okolnostech spáchaného trestného činu zjištěných na základě smyslového vnímání, ale odborné posouzení skutečností důležitých pro trestní řízení.¹⁷ Na zpracovatele odborného vyjádření tak nebude dopadat ustanovení § 97 tr. ř.¹⁸

Bylo-li odborné vyjádření vyžádáno od znalce, resp. přesněji od osoby, která je zapsána do seznamu znalců jako znalec, zde by výslech jako znalec přicházel v úvahu až poté, co by tato osoba byla přibrána (a poučena) jako znalec.¹⁹ Vzhledem

¹⁰ Na rozdíl od znaleckého posudku však odborná vyjádření nebudou ve většině případů obsahovat postup znaleckého zkoumání, popis metod a použitých prostředků.

¹¹ Podle právní úpravy účinné od 1. 1. 2002 není vyloučeno, aby odborné vyjádření podala i osoba, která je jinak podle zvláštního zákona činná jako znalec (viz § 105 odst. 5 tr. řádu).

¹² Trestní řád (ani jiný právní předpis) potřebné odborné předpoklady nestanoví. Proto by měly být tyto předpoklady hodnoceny přiměřeně podle hledisek pro určení oboru nebo odvětví znalce (srov. i § 24 zákona č. 36/1967 Sb.).

¹³ Možnost zpracovatele odborného vyjádření nahlížet od spisů, účastnit se vyšetřovacích úkonů nebo vyžadovat zdravotnickou dokumentaci trestní řád nestanoví, ale nahlédnutí do spisu mu ke splnění zadání bude třeba ve vymezeném rozsahu umožnit.

¹⁴ Při výběru znalce musí orgán činný v trestním řízení přihlížet k důvodům, pro které je podle zvláštního zákona znalec z podání znaleckého posudku vyloučen (§ 105 odst. 2 tr. řádu).

¹⁵ Proti osobě znalce, jeho odbornému zaměření nebo proti formulaci otázek lze vznést námitky (srov. § 105 odst. 3 tr. řádu).

¹⁶ Výslech znalce je upraven v § 108 tr. řádu.

¹⁷ Výjimka by se mohla týkat případu, kdy i zpracovatele odborného vyjádření by bylo nutno jako svědka vyslechnout proto, že viděl, slyšel či jinak vnímal okolnosti důležité pro trestní řízení, aniž by se jednalo o zkoumání odborné, které mu přísluší jako zpracovateli odborného vyjádření..

¹⁸ Viz: Šámal, Král, Baxa, Púry: Trestní řád, komentář, I. díl, 4. vydání, C. H. Beck, Praha 2002, s. 635-636.

¹⁹ Takový postup by byl možný zejména tehdy, pokud by dodatečně vyvstaly podmínky uvedené v § 105 odst. 1 větě druhé tr. ř. Ani R 41/1993-I. (Důvodem pro přibrání jako znalce osoby v seznamu soudních znalců nezapsané - § 24 odst. 1 zákona č. 36/1967 Sb. - nemůže být sama o sobě okolnost, že je s případem seznámena a podávala již v této věci odborné vyjádření. Okolnost, že přibráný znalec již před podáním znaleckého posudku vyslovil na věc určitý názor, může být důvodem pochybnosti o jeho nepodjatosti.) v této souvislosti nemusí bránit pozdějšímu přibrání zpracovatele odborného vyjádření posléze jako znalce, ukáže-li se potřeba vyžádání znaleckého posudku. Pokud

k tomu, že na rozdíl od znaleckého posudku²⁰ není v trestním řádu stanoven postup pro případ, je-li odborné vyjádření nejasné, neúplné, vnitřně rozporné, přichází v úvahu vyzvat zpracovatele k **písemnému odstranění nedostatků** odborného vyjádření, mohlo by také od něj být vyžádáno **vysvětlení ústně**, popř. i **zpracování nového odborného vyjádření**.²¹

Závěrem je třeba uvést, že povinnost státních orgánů poskytovat odborné vyjádření bez úplaty byla původně upravena novelou trestního řádu (zákonem č. 292/1993 Sb.).²² Podle čl. IV odst. 10 závěrečných a přechodných ustanovení tohoto zákona sice bylo zmocněno Ministerstvo spravedlnosti, aby vyhláškou stanovilo, ve kterých případech přísluší odměna za vyhovění dožádání orgánům činným v trestním řízení a stanovilo její výši. Toto zmocnění realizováno dosud nebylo, lze důvodně usuzovat, že se netýkalo osob podávajících odborné vyjádření (vztahovalo se totiž jen na vyhovění dožádání ve smyslu § 8 odst. 1 věty první tr. ř.). Čl. II bod 7 závěrečných a přechodných ustanovení k novele trestního řádu č. 265/2001 Sb. pak stanovil, že Ministerstvo spravedlnosti stanoví vyhláškou výši odměny za odborné vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení. Jde o vyhlášku č. 23/2002 Sb., kterou se stanoví výše odměny za odborné vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení. Novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. pak převzala úpravu provedenou předchozí novelou, pokud stanovila, že státní orgán předloží orgánům činným v trestním řízení odborné vyjádření vždy bez úplaty (srov. § 105 odst. 5 věta druhá tr. ř.).

V případě ostatních subjektů, od nichž orgány činné v trestním řízení mohou odborné vyjádření vyžadovat, je tedy třeba za poskytnutí odborného vyjádření poskytnout stanovenou odměnu.²³

Toto stanovisko se vydává podle ustanovení § 12 odst. 2 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

Nejvyšší státní zástupkyně:
Mgr. Marie Benešová, v.r.

by však bylo takto postupováno bez splnění podmínek § 105 odst. 1 věty druhé tr. ř. (a nešlo by o případ, kdy potřeba přibrat znalce plyne z ustanovení jiného zákona), pak by se jím fakticky měnil smysl novely trestního řádu č. 265/2001 Sb., která zdůraznila význam odborných vyjádření na úkor znaleckých posudků, nejde-li o výjimky vyplývající z trestního řádu nebo z ustanovení jiného zákona).

²⁰ § 109 tr. řádu

²¹ Jednalo by se pak o přiměřené použití ustanovení § 109 tr. ř. Osoba podávající odborné vyjádření by se musela před podáním vysvětlení poučit ve shodě s § 105 odst. 1 věty první, odst. 2 věty druhé a odst. 5 tr. ř. **Výslech** této osoby lze v přípravném řízení pokládat spíše za výjimečný (srov. i § 108 odst. 3 tr. ř., za použití výkladového argumentu „a maiori ad minus“). Navíc je otázkou, zda právě opakované výsledky zpracovatele odborného vyjádření nevyvolávají pochybnost v tom směru, zda nebylo na místě pro povahu dané otázky přibrat znalce.

²² Ustanovení § 105 odst. 1 poslední věty tr. ř. až do nabytí účinnosti novely provedené zákonem č. 265/2001 Sb. znělo: „Státní orgán předloží orgánům činným v trestním řízení odborné vyjádření bez úplaty.“

²³ Výši odměny za odborné vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení stanovilo ve smyslu zmocnění podle čl. II bod 7 zákona č. 265/2001 Sb. Ministerstvo spravedlnosti vyhláškou č. 23/2002 Sb., tak, že tato odměna činí za každou započatou hodinu práce podle celkového rozsahu a náročnosti 75 až 125 Kč, nestanoví-li zvláštní předpis jinak (např. § 15 odst. 9 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů).

